

Філософія

УДК 17.02:37.091:004.738.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.18184157>

Людина у цифровій дидактиці: онтоантропологічний аналіз освітньої взаємодії та суб'єктності

Іван Сербай,

аспірант кафедри філософії імені професора М. Култаєвої,
Харківського національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, Україна, <https://orcid.org/0009-0007-0255-5367>

Прийнято: 21.12.2025 | Опубліковано: 31.12.2025

***Анотація.** У статті здійснено онтоантропологічний аналіз цифрової дидактики як простору трансформації освітньої взаємодії та суб'єктності. Розглянуто цифрове середовище не лише як технологічний інструмент, а як комплексну освітню практику, що змінює організацію навчального процесу, ролі викладача та здобувача освіти, форми комунікації та структуру смислотворчої діяльності. Показано, що цифрові освітні простори відкривають можливості для розвитку автономності, критичного мислення, колективного конструювання знань та міжсуб'єктної взаємодії, формуючи сучасну освітню суб'єктність. Водночас підкреслено ризики редукації людського виміру освіти до алгоритмізованих і процедурних моделей, що може зменшувати простір для творчості, етичної рефлексії та смислотворчої активності учасників. Теоретичний аналіз базується на концепціях конективізму, кібер-гуманізму, цифрової гуманістичної педагогіки та онтоантропології знання. Наведено практичні підходи до інтеграції*

цифрових технологій у навчальний процес, що зберігають гуманістичну спрямованість, сприяють розвитку автономії, відповідальності та співтворчості здобувачів освіти. Особлива увага приділяється створенню гнучких, етично орієнтованих освітніх середовищ, у яких цифрові інструменти слугують не лише оптимізації навчання, а й розвитку цілісної особистості. Підсумовуючи, дослідження демонструє необхідність поєднання технологічної ефективності та гуманістичних цінностей, що забезпечує формування сучасної освітньої суб'єктності, критичного мислення та смислотворчого потенціалу учасників цифрового навчального простору.

Ключові слова: цифрова дидактика, онтоантропологія, освітня суб'єктність, гуманістична освіта, колективне конструювання знань, критичне мислення, смислотворчість, цифрова освітня суб'єктність.

Human in Digital Didactics: An Onto-Anthropological Analysis of Educational Interaction and Subjectivity

Ivan Serbai,

PhD Student, Department of Philosophy
named after Professor M. Kultaieva,

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0007-0255-5367>

Abstract. The article presents an onto-anthropological analysis of digital didactics as a space for transforming educational interaction and subjectivity. The digital environment is considered not only as a technological tool but as a complex educational practice that reshapes the organization of learning, the roles of teachers and learners, communication patterns, and the structure of meaning-making

activities. Digital educational spaces offer opportunities for developing autonomy, critical thinking, collaborative knowledge construction, and intersubjective interaction, thus shaping contemporary educational subjectivity. At the same time, the risks of reducing the human dimension of education to algorithmic and procedural models are emphasized, which may limit creativity, ethical reflection, and meaning-making activity. Theoretical analysis is grounded in the concepts of connectivism, cyber-humanism, digital humanistic pedagogy, and the ontology of knowledge. Practical approaches for integrating digital technologies into the learning process are discussed, ensuring a humanistic orientation, promoting autonomy, responsibility, and co-creation of learners. Particular attention is paid to designing flexible, ethically oriented educational environments where digital tools serve not only learning optimization but also personal development. The study demonstrates the necessity of combining technological efficiency with humanistic values to foster educational subjectivity, critical thinking, and the meaning-making potential of participants in digital learning spaces.

Keywords: *digital didactics, onto-anthropology, educational subjectivity, humanistic education, collaborative knowledge construction, critical thinking, meaning-making, digital educational subjectivity.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Цифровізація освіти є однією з наймасштабніших трансформацій сучасного соціокультурного простору. Вона не обмежується упровадженням технічних засобів навчання чи оптимізацією освітніх процесів, а зачіпає глибинні підвалини освітньої реальності: способи буття людини в освіті, форми суб'єктності, характер освітньої взаємодії та смислові горизонти навчання. У цьому контексті цифрова дидактика постає не лише педагогічним, а й філософським феноменом, що потребує осмислення в межах онтоантропологічного підходу.

Проблема людини в цифровій дидактиці полягає у ризику редукції людського виміру освіти до функціональних, алгоритмізованих і технократичних моделей. Водночас цифрове освітнє середовище відкриває нові можливості для розширення суб'єктності, індивідуалізації навчання та переосмислення освітньої взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження цифрової дидактики та цифрової освіти охоплюють широкий спектр проблем — від інструментальних аспектів застосування технологій до фундаментальних філософських і онтологічних запитань про людську присутність, агентність і суб'єктність у цифровому освітньому середовищі [2; 7].

По-перше, низка робіт розглядає цифрову дидактику як компонент педагогічної теорії, наголошуючи на її концептуальних рисах та ризиках технократизації [7]. Українські дослідники визначають цифрову дидактику як складову сучасних освітніх трансформацій, де технології стають структурними елементами освітнього середовища, що формують індивідуальні освітні траєкторії здобувачів освіти, а також як поле, у межах якого поєднуються цифрові ресурси, адаптивні технології та педагогічні цілі [8; 9]. Ці підходи підкреслюють необхідність критичного переосмислення того, яким чином цифрові інструменти взаємодіють із навчальними цілями та освітньою взаємодією, однак вони рідко поглиблюють осмислення людяності та суб'єктності як екзистенційних категорій.

По-друге, з педагогічної точки зору, сучасні праці визначають цифрову гуманістичну педагогіку як підхід, що поєднує технологічні можливості з гуманістичними цінностями освітньої взаємодії, де суб'єкти (студенти і викладачі) не лише користуються цифровими засобами, а й зберігають автономію, критичне мислення й рефлексію [6]. Ці ідеї перегукуються з філософським підходом до освіти як процесу, що ґрунтується на цілісності

людської присутності й не може бути повністю редукований до цифрових алгоритмів чи технічних процедур [3].

У межах світового наукового дискурсу особливої значущості набуває осмислення філософських аспектів цифрової освіти, що безпосередньо стосуються суб'єктності та тілесної присутності людини в цифровому середовищі [1; 3]. Зокрема, феноменологічні дослідження демонструють, що навіть в електронних формах навчання тілесність і сенсорний досвід відіграють ключову роль у процесі засвоєння знання, що ставить під сумнів чисто інформаційно-інструментальні моделі цифрової освіти та підкреслює значущість *embodied learning* («втіленого навчання») [4].

У західних виданнях також з'являються роботи, що розглядають цифрову педагогіку як комплексний процес дизайну освітніх практик. Дискусія навколо визначення терміна *digital pedagogy* виявляє різні уявлення про ролі технологій, інструментів і людського фактора в освіті [6; 7]. Ці публікації наголошують, що цифрова дидактика має включати критичний компонент, спрямований на збереження людської агентності — здатності суб'єктів приймати значущі освітні рішення, а не лише автоматично реагувати на технологічні сервіси [5].

Зокрема, пропонується концепція кібер-гуманізму (*cyber-humanism*), яка орієнтує цифрову освіту на зміцнення людської агентності й співтворчості в умовах взаємодії людини та систем штучного інтелекту [2]. Такий підхід дозволяє розглядати суб'єктність не як пасивне наслідування технологічних алгоритмів, а як активне діалогічне співтворення освітнього простору.

Разом із цим у світлі постгуманістичних дебатів сучасні дослідники ставлять під сумнів традиційні уявлення про людську присутність у цифровій освіті та пропонують концепції, у межах яких межа між людиною і технологією стає менш однозначною [1]. Це вимагає формування нових онтологічних і педагогічних рамок для розуміння суб'єктності.

Варто також звернути увагу на соціолого-психологічні аспекти цифрової освіти, зокрема дослідження онлайн-ідентичності та цифрової присутності, які розкривають способи формування гібридної ідентичності здобувачів знань у мережевому середовищі [9]. Це підтверджує, що цілісне людське буття в цифровому освітньому просторі не може бути зведене лише до інструментальних дій, а охоплює питання самоідентичності, автентичності та участі у спільнотах [10].

Таким чином, сучасні публікації утворюють дискурсивний простір, у якому цифрова дидактика постає не лише як набір технологічних рішень, а як простір збереження й розвитку суб'єктності людини, критичного мислення, етичної рефлексії та автономного освітнього вибору. Це узгоджується з онтоантропологічним підходом, що розглядає людину в цифровій освіті як істоту, здатну до рефлексивної присутності, а не як пасивного виконавця цифрових алгоритмів [1; 3].

Виділення раніше не вирішених задач. Разом з тим актуальними є питання, які ще не знайшли належного висвітлення у сучасних наукових розвідках, а саме:

- визначення моделей суб'єктності в цифровій дидактиці, які поєднують автономію, відповідальність і співтворчість;
- осмислення впливу цифрового середовища на міжсуб'єктні комунікації та якість діалогу в освіті;
- розробка критеріїв збереження людяності та етичної цілісності у цифровому навчанні;
- інтеграція онтоантропологічного підходу у практику цифрової дидактики для створення збалансованих освітніх процесів.

Ці прогалини підкреслюють актуальність дослідження та показують, що важливо поєднувати філософський, антропологічний і дидактичний підходи для глибшого розуміння цифрової освіти.

Мета і завдання дослідження. Метою цього дослідження є здійснення онтоантропологічного аналізу цифрової дидактики як простору трансформації освітньої взаємодії та суб'єктності, з особливим акцентом на збереженні людяності, автономії та смислотворчого потенціалу учасників навчального процесу. Завдання дослідження включають аналіз теоретичних підходів до цифрової дидактики та її онтологічних засад, виявлення моделей суб'єктності та освітньої взаємодії в умовах цифрового навчання, дослідження ризиків редукції людського виміру та критеріїв збереження людяності, а також розробку практичних рекомендацій щодо інтеграції онтоантропологічного підходу для формування збалансованих і гуманістично орієнтованих освітніх середовищ.

Виклад основного матеріалу. Сучасна цифрова дидактика сьогодні сприймається не лише як технологічна інновація або сукупність інструментальних рішень, а як глибокий процес трансформації освітнього буття, що впливає на фундаментальні принципи організації навчального процесу, визначає нові ролі викладача та учня, а також змінює структуру взаємодії та комунікації в освітньому середовищі [9, с. 28–29; 7, с. 15–18]. Ці трансформації мають не лише методичний, а й світоглядний характер, оскільки цифрове середовище змінює спосіб присутності людини в освіті, її залученість до процесу пізнання та форми освітньої відповідальності. Освітня практика перестає бути строго лінійною, а процес навчання набуває динамічного, адаптивного та інтерактивного характеру, де ключовим елементом стає не просто засвоєння знань, а формування здатності критично оцінювати, застосовувати та генерувати інформацію.

У класичній педагогіці дидактика була орієнтована на передачу знань і формування компетентностей у чітко визначених часових і просторових рамках, де взаємодія між учнями та викладачами відбувалася переважно в межах фізичного освітнього простору — аудиторії або класу. Така модель

передбачала відносну стабільність ролей, лінійну логіку навчального процесу та домінування викладача як носія знання. Проте поява цифрового освітнього середовища формує нову парадигму навчання, у якій організація часу, простору та комунікації зазнає радикальних змін [10, с. 256–257]. Освітній процес стає асинхронним, мережевим і багаторівневим, а взаємодія виходить за межі безпосереднього фізичного контакту, набуваючи гібридних форм, що поєднують онлайн- і офлайн-компоненти, адаптивні технології та інтерактивні платформи.

Дослідження ґрунтується на комплексі філософсько-теоретичних і міждисциплінарних методів, що дозволяють осмислити цифрову дидактику як багатовимірний освітній феномен. Базовим є онтоантропологічний підхід, спрямований на аналіз трансформацій освітньої суб'єктності та форм людської присутності в цифровому навчальному просторі. Для інтерпретації змін у структурі знання та навчальної взаємодії застосовано концептуальні положення конективізму, відповідно до яких навчання постає як процес формування та підтримки мережевих зв'язків між суб'єктами, інформаційними ресурсами й цифровими середовищами. Герменевтичний і феноменологічний методи використано для аналізу смислотворчого досвіду учасників освітнього процесу, тоді як порівняльно-аналітичний підхід дозволив зіставити класичні та цифрові дидактичні моделі. Елементи критичного аналізу залучено для виявлення ризиків редукції гуманістичного виміру освіти в умовах алгоритмізації та стандартизації навчання.

В умовах цифровізації основними компонентами навчальної діяльності дедалі частіше стають колективне конструювання знань, активна рефлексія та міжсуб'єктна взаємодія, які формують нові способи навчання та співпраці [6]. Знання перестає бути завершеним продуктом і постає як процес, що формується у взаємодії між учасниками освітнього процесу, цифровими ресурсами та навчальними ситуаціями. Це сприяє переосмисленню самої мети

дидактики — від передачі інформації до створення умов для смислотворчої та рефлексивної діяльності. Сучасний навчальний простір стає гнучким та адаптивним, що дозволяє реалізовувати індивідуальні освітні траєкторії та водночас підтримувати колективну взаємодію. Таке середовище відкриває потенціал для розвитку автономності, співтворчості та критичного мислення учнів, підкреслюючи важливість активного навчання та експериментальної практики [11, с. 102–105].

Цифрове середовище водночас відкриває нові можливості для розвитку освітньої суб'єктності. Учасники навчального процесу можуть поєднувати автономну роботу з інформацією з активною участю у спільних проєктах, що включає колективне конструювання знань, рефлексивні практики та взаємне оцінювання [7, с. 64–68]. Такі форми навчання сприяють розвитку здатності до саморегуляції, усвідомленого планування власної освітньої траєкторії та відповідальності за результати навчальної діяльності. Водночас такі підходи зберігають важливий гуманістичний вимір освіти, де знання, навички та цінності формуються у співпраці, діалозі та критичному осмисленні.

Використання інтерактивних платформ, мережевих ресурсів, віртуальних лабораторій і симуляцій розширює дидактичний інструментарій і створює умови для формування критичного мислення, творчого потенціалу та навичок співпраці [8, с. 31–33; 11, с. 102–105]. Особливо важливим є те, що здобувачі освіти дедалі частіше виступають не лише споживачами, а й співавторами освітнього контенту, що змінює їхню позицію в освітньому процесі та сприяє формуванню активної освітньої суб'єктності [10, с. 257–258; 12, с. 58–61]. Такі практики дозволяють розвивати критичну дистанцію до інформації, розуміння соціокультурних контекстів і відповідальність за результат освітньої діяльності.

Водночас цифрова дидактика містить суттєві ризики редукції людського виміру освіти. Якщо цифрові технології розглядаються виключно як засоби

автоматизації, контролю та оптимізації, освітній процес може втратити свою гуманістичну спрямованість [5, с. 300–302; 7, с. 89–92]. У такій ситуації навчальний простір перестає визнавати кожну людину автономним і рефлексивним агентом освіти, а сам процес навчання набуває процедурного, стандартизованого та контрольованого характеру. Це може призвести до зниження рівня критичного мислення, обмеження можливостей для глибокого діалогу й співтворчості, що безпосередньо впливає на формування освітньої суб'єктності. Крім того, надмірне використання технологій без рефлексивної педагогічної модерації може викликати когнітивне перенавантаження учнів, зниження мотивації та втрату відчуття освітньої автономії [13, с. 41–44].

Теоретичний вимір цифрової дидактики тісно пов'язаний з онтологією знання та суб'єктності. У цьому контексті концепція конективізму пропонує розглядати знання не як статичний набір фактів, а як динамічну мережу зв'язків і взаємодій [7, с. 41–44; 11, с. 104–105]. Навчання в цифрову епоху постає як процес створення, підтримки та оновлення мережевих зв'язків між людьми, інформаційними ресурсами та цифровими середовищами. Знання може зберігатися поза межами індивідуальної пам'яті та реалізовуватися у спільних проєктах, колективних обговореннях і практиках взаємодії, що розширює традиційне розуміння дидактики і формує соціально розподілену, колективну освітню практику [9, с. 32–34; 12, с. 59–60].

Онтоантропологічний підхід у цифровій дидактиці дозволяє поєднати технологічні можливості з гуманістичними цінностями, наголошуючи на цілісності людської присутності в освітньому процесі. Освіта постає не лише як передача знань, а як складний процес розвитку суб'єктності, автономності, міжособистісного діалогу та смислотворчої діяльності [3, с. 204–208; 1, с. 89–93]. Реалізація такого підходу передбачає створення освітніх середовищ, що стимулюють співпрацю, рефлексію, творчість і відповідальність.

До відповідних дидактичних практик належать інтерактивні платформи для групових дискусій, проєктно-орієнтоване навчання, моделювання складних освітніх ситуацій, а також інструменти для аналізу та оцінювання етичних аспектів взаємодії в цифровому середовищі [2, с. 211–215; 4, с. 604–607; 12, с. 58–61; 14]. Розвиток цифрової грамотності учасників освітнього процесу включає не лише технічні навички, а й критичне осмислення соціальних, культурних і етичних наслідків використання цифрових технологій у навчанні [2, с. 228–230; 13, с. 41–44]. Це дозволяє створювати освітнє середовище, у якому цифрові інструменти сприяють розвитку особистості, а не лише оптимізації процесу.

Таким чином, цифрова дидактика постає як комплексний освітній простір, у межах якого формується сучасна освітня суб'єктність, реалізується людяність учасників навчального процесу та створюються умови для співтворчості, автономного навчання й критичного мислення [6; 7, с. 73–75; 15]. Онтоантропологічний підхід забезпечує баланс між технологічною ефективністю та гуманістичною спрямованістю освіти, формуючи цифрові освітні середовища, орієнтовані на всебічний розвиток особистості та збереження її рефлексивної присутності [1, с. 145–148].

Висновки. Цифрова дидактика в сучасних умовах постає не як сукупність технічних засобів або окремих методичних рішень, а як цілісний освітній простір, у межах якого відбувається переосмислення способів організації навчання, характеру взаємодії між учасниками освітнього процесу та самої логіки засвоєння знання. Трансформації, спричинені цифровим середовищем, стосуються не лише форм навчальної діяльності, а й глибинних підстав освітнього буття, зокрема уявлень про роль викладача, автономність здобувача освіти та смислову структуру навчального досвіду.

Цифрові освітні середовища відкривають нові можливості для колективного конструювання знань, розвитку самостійності, відповідальності

та рефлексивного мислення. Навчання дедалі більше набуває характеру взаємодії, співтворчості та активної участі, у межах яких здобувач освіти виступає не пасивним споживачем інформації, а суб'єктом освітнього процесу. Водночас така трансформація потребує цілеспрямованого педагогічного супроводу, оскільки без чіткої методологічної та ціннісної рамки цифрові інструменти можуть сприяти формалізації навчання та звуженню міжособистісного виміру освітньої взаємодії.

Зосередження виключно на показниках ефективності й оптимізації навчального процесу створює ризик знеособлення освіти, зменшення простору для діалогу, критичного осмислення та творчої ініціативи. Саме тому цифрова дидактика потребує гуманістичної орієнтації, у межах якої технологічні можливості поєднуються з увагою до розвитку освітньої суб'єктності, етичної відповідальності та смислотворчої активності учасників навчального процесу.

Онтоантропологічний підхід дозволяє розглядати цифрову освіту як простір людської присутності, де навчання пов'язане не лише з передачею знань, а й із формуванням здатності до рефлексії, автономного вибору та міжсуб'єктної взаємодії. У такій перспективі цифрові освітні середовища мають проєктуватися як відкриті, гнучкі та етично виважені системи, що підтримують різноманітні форми співпраці та сприяють розвитку цілісної особистості.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання в системі підготовки та підвищення кваліфікації педагогів. Зокрема, запропоновані теоретичні положення можуть бути інтегровані в освітні програми як основа для формування у майбутніх викладачів здатності критично осмислювати цифрові інструменти, поєднувати технологічні рішення з гуманістичними цінностями та здійснювати рефлексивний педагогічний супровід цифрового навчання. Крім того, результати

дослідження можуть слугувати концептуальним підґрунтям для розроблення навчальних курсів і тренінгів, спрямованих на розвиток цифрової педагогічної компетентності, орієнтованої не лише на технічну обізнаність, а й на етичну відповідальність і підтримку освітньої суб'єктності здобувачів освіти.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням моделей цифрової дидактики, які поєднуюватимуть технологічну результативність із збереженням людяності освітнього процесу, а також з поглибленим аналізом впливу цифрових освітніх середовищ на формування суб'єктності, мотивації та критичного мислення в контексті професійної підготовки педагогів.

Список використаних джерел

1. Braidotti R. The Posthuman [електронний ресурс]. Cambridge : Polity Press, 2013. 180 p. URL: <https://www.politybooks.com/bookdetail/?isbn=9780745641584> (дата звернення: 28.10.2025).
2. Floridi L. The Ethics of Information. Oxford : Oxford University Press, 2013. 340 p. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199641321.001.0001.
3. Gallagher S., Zahavi D. The Phenomenological Mind: An Introduction to Philosophy of Mind and Cognitive Science. 2nd ed. London : Routledge, 2012. 256 p. DOI: 10.4324/9780203126752.
4. Kosmas P., Zaphiris P. Improving students' learning performance through technology-enhanced embodied learning: A four-year investigation // *Education and Information Technologies*. 2023. Vol. 28. P. 597–620. DOI: 10.1007/s10639-022-11466-x.
5. Knox J. Artificial intelligence and education in China // *Learning, Media and Technology*. 2020. Vol. 45, no. 3. P. 298–311. DOI: 10.1080/17439884.2020.1754236.

6. Stommel J. Critical Digital Pedagogy: A Definition [електронний ресурс]. URL: <https://hybridpedagogy.org/critical-digital-pedagogy-definition/> (дата звернення: 28.10.2025).

7. Williamson B. Big Data in Education: The Digital Future of Learning, Policy and Practice. London : Sage, 2017. 192 p. DOI: 10.4135/9781529714920.

8. Кохановська О., Слюсаренко Н. Використання засобів цифрової дидактики у післядипломній педагогічній освіті // *Молодь і ринок*. 2020. № 11. С. 30–35. DOI: 10.24919/2308-4634.2020.225655.

9. Матвієнко О., Цивін М. Цифровізація: освітній контекст // *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 11 (292). С. 28–35. DOI: 10.36273/2076-9555.2020.11(292).28-35.

10. Цюняк О. П., Качак Т. Б., Близнюк Т. П. Цифрова педагогіка у системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: виклики та перспективи // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2025. Вип. 56. С. 255–258. DOI: 10.24144/2524-0609.2025.56.255-258.

11. Siemens G. Knowing Knowledge [електронний ресурс]. Lulu Press, 2006. 176 p. URL: <https://www.lulu.com> (дата звернення: 28.10.2025).

12. Selwyn N. Education and Technology: Key Issues and Debates. 2nd ed. London : Bloomsbury, 2016. 232 p.

13. Bayne S. Teacherbot: Interventions in Automated Teaching // *Teaching in Higher Education*. 2015. Vol. 20, no. 4. P. 455–467. DOI: 10.1080/13562517.2015.1020783.

14. Dede C. The Role of Digital Technologies in Deeper Learning [електронний ресурс] // *Students at the Center: Deeper Learning Research Series*. Harvard University, 2014. URL: <https://www.gse.harvard.edu> (дата звернення: 28.10.2025).
15. Verbeek P.-P. *Moralizing Technology: Understanding and Designing the Morality of Things*. Chicago : University of Chicago Press, 2011. 184 p.